

Οι τρεις Ιεράρχες και η Ελληνική φιλοσοφία

(π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, Ομοτ. Καθηγητού Παν/μίου Αθηνών

[...] Είναι, βέβαια, αδύνατο να κατανοηθεί με πληρότητα και ακρίβεια η στάση αυτή των Τριών Ιεραρχών απέναντι στην αρχαία σοφία, αν δεν ληφθεί υπόψη η ουσία του Χριστιανισμού στην αυθεντική του έκφραση και βίωση, ως ποιμαντικής θεραπευτικής της ανθρώπινης ύπαρξης, με μοναδικό στόχο την θέωση του ανθρώπου και τον αγιασμό του κόσμου και των ανθρωπίνων. Μέσα στην σωτηριολογική προοπτική του ο Χριστιανισμός των Αγίων (αυτή είναι η Ορθοδοξία) είναι πολύ διαφορετικός από τον θρησκευοποιημένο Χριστιανισμό του ευσεβιστικού ηθικισμού, αλλά και τον -κατά κανόνα- εκκοσμικευμένο Χριστιανισμό της διανόησης, ακόμη και της χριστιανικής.

Οι Τρεις Ιεράρχες είναι άγιοι, θεούμενοι, και ως άγιοι σκέπτονται και ενεργούν. Αυθεντική φιλοσοφία γι' αυτούς είναι εκείνη που οδηγεί στην «ζήτηση της αληθείας», όπως συνόπισε

άλλωστε την ουσία της ελληνικής φιλοσοφίας, στην θετική του αξιολόγηση γι' αυτήν, Κλήμης ο Αλεξανδρεύς (ί215). Η ελληνική φιλοσοφία, ως όλο, αναπτύσσει αυτή τη στάση, αλλά το περιεχόμενό της, πάλιν ως ολότητα, δεν είναι δυνατόν να βρει αστασίαστα χριστιανική κατάφαση, ως καρπός του πτωτικού ανθρώπου, έστω και αν είναι γέννημα της λυτρωτικής του αγωνίας για εύρεση της οντολογικής αλήθειας. Η σύγχυση των ερευνητών στο σημείο αυτό έγκειται στο γεγονός ότι δεν κατανοείται σαφώς η διάκριση των Τριών Ιεραρχών και των Αγίων της πίστεως μας μεταξύ ελληνικότητας, που γίνεται δεκτή ως παιδευτικό αγαθό - και αυτό εκλεκτικά- και ελληνικής μεταφυσικής σκέψης, που απορρίπτεται, διότι βρίσκεται σε σαφή αντίθεση προς την χριστιανική θεολογία και την ποιμαντική τους.

Οι Τρεις Ιεράρχες, όπως όλοι οι Πατέρες και Διδάσκαλοι του εκκλησιαστικού σώματος, συγκλίνουν σε μια ενιαία στάση απέναντι στην αρχαία σοφία. Την αποτιμούν θετικά ως ένα σημείο, όταν την προσεγγίζουν «αυτοτελώς», ως ιστορικό μέγεθος, που ενσαρκώνει τη λυτρωτική αναζήτηση του ελληνικού πνεύματος. Πουθενά όμως δεν φθάνουν σε σημείο οι Πατέρες μας να αποδώσουν σωτηριολογικό χαρακτήρα στην θύραθεν σοφία. Αντίθετα είναι απέναντι της απορριπτικοί, όταν οι δύο σοφίες προσεγγίζονται συγκριτικά. Στην περίπτωση αυτή η θύραθεν σοφία κρίνεται ως αδύναμη να συμβάλει στην χαρισματική μεταμόρφωση και πνευματική αλλοίωση του εν Χριστώ ανθρώπου. Άλλωστε το ανθρωπολογικό πρότυπο της πατερικής χριστιανικότητας δεν είναι ο «καλός καγαθός» άνθρωπος, αλλά ο κατά χάρη θεός, ο Άγιος. Εξάλλου, από το έργο τους προκύπτει ότι και η χρήση τη φιλοσοφικής μεθόδου στη θεολόγηση συνιστά ουσιαστικό κίνδυνο, εφόσον η θεολογία των Αγίων (ως περιεχόμενο και όχι ως διατύπωση) δεν είναι υπόθεση διανοητική, αλλά φωτισμού του Αγίου Πνεύματος. Σ' αυτό το πλαίσιο οι κοσμολογικές αρχές των Ελλήνων φιλοσόφων (αιωνιότητα και ανακύκλωση του κόσμου, δημιουργία εξ αναγκαιότητας κ.λπ.), ως και οι ανθρωπολογικές (στα θέματα λ.χ. της ελευθερίας και αθανασίας του ανθρώπου και κυρίως στην έννοια του προσώπου) έμειναν τελείως ξένες σ' αυτό που ονομάζεται χριστιανική Ορθοδοξία. Στην θεολόγησή τους οι

Άγιοι δεν είναι ούτε πλατωνικοί, ούτε αριστοτελικοί, ούτε νεοπλατωνικοί, αλλά συνεχίζουν την προφητική και καινοδιαθηκική παράδοση. Γι' αυτό ταυτίζονται με τον Απόστολο Παύλο και την στάση του απέναντι στην «σοφίαν του κόσμου τούτου».

Ο θεός των φιλοσόφων και της φιλοσοφίας ουδεμία έχει σχέση με τον θεό των Αγίων μας. Στην διαδικασία της πνευματικής προόδου, που οδηγεί στην «θέα του Θεού», η σοφία του κόσμου τούτου αποδεικνύεται περιττή. Άλλωστε, χριστιανικά η σωτηρία δεν είναι υπόθεση μόνο των σοφών και εγγραμμάτων, αλλά κάθε ανθρώπου, ανεξάρτητα από την παιδεία και τις γνώσεις του. Δεν είναι, συνεπώς, περίεργο, ότι στην πίστη μας Μέγας ονομάζεται ο πανεπιστήμονας Βασίλειος, αλλά και ο τελείως απαίδευτος, κατά κόσμο, Αντώνιος, κάτοχος όμως εξίσου με τον Μέγα Βασίλειο της θείας σοφίας.

Οι Πατέρες, που απέκτησαν σχολική παιδεία, γνωρίζουν την ιστορία της φιλοσοφίας, αλλά δεν θέλουν να είναι φιλόσοφοι, ούτε υποδουλώνονται στην φιλοσοφία, όπως οι αιρετικοί, συμφύροντας την θεολογία τους με τις διάφορες φιλοσοφικές θεωρίες. Οι Πατέρες, ως Άγιοι, εντάσσονται ολόκληροι στο σώμα του Χριστού, «βαπτίζοντας» σ' αυτό όλη την ύπαρξή τους, επιτυγχάνοντας δηλαδή, τον θάνατο και την εν Χριστώ ανάστασή τους. Οι Πατέρες μένουν ανεπηρέαστοι από τη φιλοσοφία, ακόμη και όταν, λόγω της παιδείας τους, χρησιμοποιούν γλώσσα φιλοσοφική στην θεολογία τους, που και αυτή «βαπτίζεται» στην θεία αποκάλυψη και ανανοηματοδοτείται. Αυτό αποσαφηνίζει ο άγιος Γρηγόριος Παλαμάς, συνεχιστής της ταυτότητας και παράδοσης των Τριών Ιεραρχών. «Καν τις των Πατέρων τα αυτά τοις έξω φθέγγηται, αλλά έπη των ρημάτων μόνον, επί δε των νοημάτων πολύ το μεταξύ. Νουν γαρ ούτοι, κατά Παύλον, έχουσι Χριστού, εκείνοι δε, ει μη τι και χείρον, εξ ανθρωπίνης διανοίας φθέγγονται».

Η στάση, λοιπόν, των Τριών Ιεραρχών έναντι της φιλοσοφίας δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εχθρική ή πολύ περισσότερο ανθελληνική. Ο άγιος Γρηγόριος ο θεολόγος, σε στιγμές συναισθηματικής έξαρσης θα ομολογήσει, τί τον συνδέει, ως

Χριστιανό Έλληνα, με την 'Ελλάδα:

«Ελλάς εμή, νεότης φίλη, και όσα πέπασμαι,

και δέμας, ως Χριστώ είξατε προφρονέως»!

Δηλαδή, «Ελλάδα μου και νιότη αγαπητή, κι όλα όσα απέκτησα και σώμα. Πόσο πρόθυμα δοθήκατε στον Χριστό! Η "Ελλάδα, που δέχεται και τιμά ο Γρηγόριος, είναι η Ελλάδα, που μαζί με όλα τα συστατικά της υπάρξεώς του, αυτοπροσφέρθηκαν στον Χριστό, ως ενσαρκη Παναλήθεια. Αυτό ισχύει και για τους άλλους Πατέρες.

Στη σύζευξη Ελληνισμού και Χριστιανισμού οι άγιοι Πατέρες δίνουν την προτεραιότητα στην Ορθοδοξία με όλο το λυτρωτικό περιεχόμενό της, ώστε να αποφεύγεται κάθε νόθη συζυγία, όπως είναι η αίρεση. Η Ορθοδοξία διά των αγίων Πατέρων προσέλαβε τον Ελληνισμό χωρίς να υποδουλωθεί στο πρόσλημμα, αφελληνίζοντας μόνο τα στοιχεία εκείνα, που ήταν ανάγκη να αφελληνισθούν και να απομυθεθούν, ως μη προσλήψιμα. Έξω από την Ορθοδοξία έμεινε ο παγανιστικός (νόθος) ελληνισμός, ως πτώση-αμαρτία. Ο ελληνισμός, ως παιδεία, δεν απορρίπτεται. Αποκρούεται μόνον η εκφιλοσόφηση της πίστεως και απολυτοποίηση της ανθρώπινης γνώσεως, διακηρύσσεται δε, η αδυναμία της ανθρώπινης γνώσεως να οδηγήσει στην θεογνωσία, ως σωτηρία.

Ο Χριστιανισμός των Πατέρων έδωσε οριστική απάντηση στη λυτρωτική ζήτηση του Ελληνισμού, ανανοηματοδοτώντας την ιστορική πορεία του και καταξιώνοντάς τον σε ιστορική του σάρκα. Κατά τον πατερικότατο π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ, «ο Ελληνισμός... διαμελίσθηκε από την μάχαιρα του Πνεύματος, πολώθηκε και διαιρέθηκε κι ένας "χριστιανικός ελληνισμός" δημιουργήθηκε». Ο ελληνισμός «ολοκληρώθηκε μέσα στην Εκκλησία» και με τη νέα ταυτότητά του ως Ελληνορθοδοξία -ή καλύτερα Ορθοδοξία- δοξάσθηκε και μεγαλούργησε στην κατοπινή του πορεία, ως αιώνια κατηγορία της χριστιανικής υπάρξεως.[...]

(Πηγή: π. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, «Στα μονοπάτια της Ρωμηοσύνης», εκδ. Αρμός (απόσπασμα από το άρθρο: Η εορτή των

τριών Ιεραρχών και η “σύνθεση” Ορθοδοξίας και Ελληνικότητας,
σ. 315-321.)